

Rozdział I: O małżeństwie projektu A. Bieńkowskiego „w Sekcji Sądowej roztrząsnionego zawierającego odmianę niektórych części kodeksu cywilnego o małżeństwach i majątkowych umowach małżonków”. W oryginale uwagi Komitetu naniesione zostały na marginesie tekstu głównego.

Or. Biblioteka Książąt Czartoryskich, rkps sygn. 5236 IV, Papiery Komitetu Reformy co do ogólności, administracji wewnętrznej, prawodawstwa i sądowności, materii skarbowej, duchowieństwa i edukacji i korespondencji z Komitetem Wojskowym.

Edycja krytyczna: Michał Gałędek, Anna Klimaszewska, Piotr Pomianowski, *Prace Komitetu Cywilnego Reformy nad przygotowaniem narodowej kodyfikacji prawa cywilnego i procedury cywilnej w przededniu utworzenia Królestwa Polskiego (1814–1815) – edycja źródłowa. Część II*, „Krakowskie Studia z Historii Państwa i Prawa” 2019, t. 12, z. 3, numer porządkowy 5 [w przygotowaniu].

Notatki odręczne do projektu zaznaczono zwrotem [na marginesie].

lipiec 1814

Rozdział 1^{szy}. O Małżeństwie

Art. 1.

Małżeństwo jest dobrowolne i uroczyste między jednym mężczyzną, a jedną wolną kobietą połączenie się.

[hasła: definicja małżeństwa]

Art. 2.

Zaręczyny, czyli przedszlubne przyrzeczenia do zawarcia małżeństwa pod jakimi bądź kolwiek warunkami nastąpione, nie mają mocy koniecznie obowiązującej do zawarcia małżeństwa, ani nawet do dania lub uiszczenia tego, cokolwiek jedna strona drugiej na przypadek odstąpienia przyrzekła.

[hasła: zaręczyny]

Art. 3.

Strona jednak, która by po nastąpionych zaręczynach żadnego powodu do odstąpienia od przeznaczonego małżeństwa nie dała, a przez odmowę drugiej strony szkody i koszty poniosła, może o wynagrodzenie tych szkód i kosztów drugą stronę pociągnąć.

[hasła: odszkodowanie za zerwanie zaręczyn]

Art. 4.

Każdemu jest wolno zawierać małżeństwo, komu następujące¹ ustawy nie są na przeszkodzie.

¹ Następujące – następne.

[hasła: zdolność do zawarcia małżeństwa]

Art. 5

Nie mogą i nie są zdolnymi zawierać małżeństwa szaleni, zmysłów pomieszanych i niedorośli, kobieta lat 14 a mężczyzna lat 18 zupełnie skończonych niemający.

[hasła: zdolność do zawarcia małżeństwa]

Art. 6.

Nie mogą zawierać małżeństwa nieletni bez zezwolenia ojca albo matki **[s. 256]** lub w przypadku śmierci ojca i matki albo dla niezdolności ojca i matki pod kuratelą zostających bez zezwolenia opiekuna i rady familijnej².

[na marginesie] Tu decyzja Komitetu, że ojciec sam może dać zezwolenie ważne, a matka z wspólopiekunami i radą familijną.

[hasła: zdolność do zawarcia małżeństwa, zezwolenie na zawarcie małżeństwa]

Art. 7.

Jeżeli małoletniemu zezwolenie będzie zaprzeczone, wolno jemu lub stronie interesowanej udać się do przyzwoitego sądu o upoważnienie do zawarcia małżeństwa.

[hasła: zezwolenie na zawarcie małżeństwa]

Art. 8.

Przyczyny prawne odmówienia małoletniemu zawarcia małżeństwa są następujące:

- 1) niedostatek sposobu do utrzymania życia tej osoby, która z małoletnim w związku małżeński chce wchodzić;
- 2) złe i nieprzystojne obyczaje, wiadome lub dowiedzione, tej osoby, która z małoletnim ma się łączyć;
- 3) choroba zaraźliwa narzeczonej małoletniemu osoby;
- 4) niestosowność wieku z małoletnim, to jest: gdy narzeczona kobieta, starsza jest lat 10 od małoletniego albo narzeczonego mężczyzna przenosi wiekiem swoim wiek małoletniej półtora razy;
- 5) Jeżeli narzeczona osoba jest rozwiedziona.

[na marginesie] Te przyczyny ważą co do opiekunów, co do rodziców żadne przyczyny nie są wyrażone, lecz ich wola zupełnym jest zakazem.

Dodano 6te: Że nierówność stanu dla kobiety jest przyczyną od opiekuna wstrzymywania małżeństwa.

[hasła: zdolność do zawarcia małżeństwa, zezwolenie na zawarcie małżeństwa]

² Sprzeczne z normą zawartą w rozdziale 1 dekretu *Tametsi*. Polski przekład dekretu: *Dokumenty soborów powszechnych: tekst łaciński i polski*, t. 4, układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2007, s. 721 i n.

Art. 9.

Niezdolnym jest do zawarcia małżeństwa każdy, który dla swoich zbrodni na karę więzienia przez całe życie skazany został, jeżeli od tej kary uwolnienie drogą łaski nie nastąpiło.

[hasła: zdolność do zawarcia małżeństwa]

Art. 10.

Niezdolnymi są do zawarcia małżeństwa wojskowe osoby bez poprzedniczego danego zezwolenia od swojej wojskowej zwierzchności.

[na marginesie] Komitet odłożył ten artykuł do porozumienia się z Komitetem Wojskowym, potem uznał tę przyczynę za nieważną do małżeństwa.

[hasła: zdolność do zawarcia małżeństwa, zezwolenie na zawarcie małżeństwa]

Art. 11.

Nieważne jest zawarte małżeństwo między osobami, z których jedno lub obie, bez swojego zezwolenia do zawarcia małżeństwa, przymuszono lub przymuszonymi zostały. Przymus podług okoliczności stanu, płci i wieku osoby przymuszonej ma być uważany.

[na marginesie] Komitet uchwalił: w rok jeden od ustalej przyczyny przymusu można iść o nieważność.

[hasła: skutki braku zezwolenia na zawarcie małżeństwa]

Art. 12.

Błąd co do istoty osoby wtenczas tylko nieważnym zawarte małżeństwo czyni, kiedy co do istoty osoby, nie zaś co do okoliczności przypadkowych, tę osobę tyczących się, nastąpił.

[na marginesie] NB. Oszukaństwo i fałszywe udawanie znaczenia osoby zostawiono do dalszego namysłu. Uznał potem Komitet, że oszukaństwo i udawanie fałszywe znaczenia osoby jest przyczyną nieważności.

[hasła:: nieważność małżeństwa, błąd co do osoby]

Art. 13.

Jeżeli mężczyzna po zawartym szluby znajdzie kobietę, z którą małżeństwo zawarł, być ciężarną od kogo innego, a o tym pierwiej, wchodząc w małżeńskie szluby nie wiedział, wolno mu jest o nieważność małżeństwa domagać się.

[hasła: nieważność małżeństwa]

Art. 14.

Niemoc cielesna, czyli niemożność pełnienia obowiązków małżeńskich jest przeszkodą do małżeństwa, jeżeli poprzedzała małżeńskie szluby. Niemoc zaś tymczasowa albo która w czasie małżeńskiego pożycia nastąpiła, nie może być przyczyną nieważności małżeństwa.

[hasła: impotencja]

Art. 15.

Nieważne jest małżeństwo zawarte między osobami, z których jedna albo obie poprzedzającym szlubem są zobowiązane, wtenczas nawet gdyby [s. 258] osoba szlubem poprzedzającym związana nieważność tego poprzedzającego szlubu dowodziła, jeżeli wyrok uznania nieważności pierwszych szlubów sądownie i prawomocnie nie nastąpił.

[hasła: bigamia]

Art. 16.

Nieważne jest małżeństwo między osobami, z których jedna albo obie szlubem religijnym [do] zachowania czystości są zobowiązane.

[hasła: śluby zakonne]

Art. 17.

Nie może małżeństwo ważne być zawartym między osobami, z których jedna jest wiary chrześcijańskiej, a druga niechrześcijańską wiarę wyznaje.

[hasła: zakaz małżeństw chrześcijan z Żydami i mahometanami]

Art. 18.

Nieważne jest małżeństwo między osobami związkiem krwi połączonymi w następujących liniach:

- 1) w linii prostej całkowitej między wstępnymi i zstępnymi;
- 2) między braćmi i siostrami rodzonymi i przyrodnymi, czyli po ojcu, czyli po matce;
- 3) między dziećmi braci i siostr, tak rodzonych, jak przyrodnich;
- 4) między braćmi lub siostrami z jednej, a dziećmi braci lub siostr rodzonych lub przyrodnich z drugiej strony;³

[na marginesie] Komitet uchwalił, aby przeszkoda pokrewieństwa aż do czwartego stopnia rozciągała się a od 3^{go} i 4^{go} stopnia, aby duchowieństwo krajowe dyspensę dawało.⁴

[hasła: przeszkoda pokrewieństwa]

³ Te ograniczenia są bardziej liberalne niż w prawie kanonicznym: por. dekret Soboru Laterańskiego IV *O ograniczeniu przeszkód do małżeństwa*, [w:] *Dokumenty soborów powszechnych: tekst grecki, łaciński, polski*, t. 2 układ i oprac. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2003, s. 291.

⁴ Zatem uzgodniono projekt z prawem kanonicznym.

Art. 19.

Równie nie może ważnie zawierać się małżeństwo między osobami powinowatymi w stopniach wyżej wyrażonych w poprzedzającym artykule, to jest: że ani mąż z pokrewnymi swojej żony, [s. 259] w stopniach wyżej wyrażonych zostającymi, ani żona z pokrewnymi męża swojego w tychże samych stopniach nie mogą ważnie zawierać małżeństwa.

[hasła: przeszkoda powinowactwa]

Art. 20.

Powyższe przeszkody pokrewieństwa i powinowactwa równie uważane być mają, czyli pokrewieństwo z prawego lub nieprawego łoża pochodzi.

[na marginesie] Pokrewieństwo i powinowactwo *Illegitimos*⁵ tylko do drugiego stopnia.

[hasła: przeszkoda pokrewieństwa, przeszkoda powinowactwa]

Art. 21.

Osoby, które popełniły między sobą cudzołóstwo i o tym sądownie przekonany zostały, nie mogą ważnie między sobą szluby małżeńskie zawierać.

[hasła: cudzołóstwo jako przeszkoda małżeńska]

Art. 22.

Do ważności małżeństwa są potrzebnymi zapowiedzi i szlub uroczysty i podług wyznania małżonków prawideł religijnych nastąpiony.

[hasła: zapowiedzi, ślub]

Art. 23.

Zapowiedzi mają być ogłaszane w parafiach narzeczonych obojga małżonków trzy razy w dnie niedzielne lub świąteczne po sobie idące, po nauce zwyczajnej z wyrażeniem imion, przezwisk, stanu i mieszkania tych osób, które zawierać małżeństwo mają i z ostrzeżeniem każdego, ażeby jeżeli kto wiadomy o jakich przeszkodach, one donosił⁶.

[hasła: zapowiedzi]

Art. 24.

Jeżeli małżeństwo ma się zawierać między jedną osobą wyznania katolickiego, a drugą osobą wyznania niekatolickiego, tedy te zapowiedzi nie tylko [s. 260] w kościele parafialnym osoby katolickiej, ale nawet, prócz zapowiedzi osoby katolickiej w jej kościele, powinny być ogłoszonymi w kościele katolickim tej parafii, w której okręgu ta druga osoba niekatolicka mieszka.

⁵ Illegitimos – nielegalnie.

⁶ Por. rozdział 1 dekretu *Tametsi*.

[hasła: małżeństwo mieszane]

Art. 25.

Jeżeli która z narzeczonych osób parafię swoją odmieniła i zupełnych sześć niedziel w nowej parafii nie zasiedziała, tedy zapowiedzi nie tylko w parafii nowej, ale i w tej, w której przedtem przebywała ogłoszonymi być mają.

[hasła: zapowiedzi]

Art. 26.

Uwolnienie od jednej lub od dwóch zapowiedzi może być z ważnych przyczyn dozwolone. To uwolnienie, gdy małżeństwo między samymi katolickimi ma się zawierać, biskup katolicki własnej diecezji, gdy zaś między osobami wyznań innych zwierzchność rządowa dać są mocnymi. Jedna zaś zapowiedź sposobem powyższym powinna być ogłoszoną.

[na marginesie] Komitet uchwalił, iż równie i w innych wyznaniach zwierzchność duchowna ma uwalniać.

[hasła: uwolnienie od zapowiedzi]

Art. 27.

Uroczyste szluby małżeńskiego zawarcie i pobłogosławienie ma nastąpić przez własnego parocha⁷, jednego z obojga małżonków, stosownie do przepisów religijnych względnie do wyznania każdej wiary lub przez tego, komu równie zdolnemu do tego dzieła własny paroch wyrażne da pozwolenie.

[hasła: ślub]

Art. 28.

Jeżeli jeden z małżonków jest wyznania katolickiego, a drugi niekatolickiego, **[s. 261]** tedy ślub przez parocha katolickiej strony ma być danym. Pastor jednak drugiej niekatolickiej strony może być przytomnym.

[hasła: małżeństwo mieszane]

Art. 29.

Prawa i obowiązki obopólne małżonków ze stanu małżeńskiego wynikające są: dopełniać powinności tego stanu, wierność wzajemną sobie zachować, przyzwoicie i zgodnie żyć ze sobą, dzieci starannie wychowywać i wzajemną we wszystkich zdarzeniach pomoc sobie dawać.

[hasła: obowiązki małżonków]

⁷ Paroch – proboszcz.

Art. 30.

Mąż jest rządcą domowym i naczelnikiem rodziny domowej. Ma prawo gospodarstwem domowym i całą rodziną domową według swojej woli zarządzać.

[hasła: relacje osobiste między małżonkami]

Art. 31.

Obowiązkiem jest męża żonę swoją przyzwoicie i stosownie do stanu utrzymywać, we wszystkich sprawach ją zastępować lub ją upoważniać w jej sprawach sądowych, gdzie potrzeba tego wymagać będzie.

[hasła: obowiązki męża]

Art. 32.

Żona imię rodziny męża i stan przyjmuje i używa praw i zaszczytów do imienia męzowskiego przywiązanych.

[hasła: pozycja żony]

[⁸]

Art. 34.

Obowiązkiem żony jest zdaniu i woli męża w zarządzeniach domowych gospodarskich i rodzinnych podlegać, pomoc jemu dawać, zlecenia jego w tej mierze dopełniać i czuwać, aby od domowych⁹ zlecenia jego dopełniane były.

[hasła: obowiązki żony]

Art. 35.

Żona nie może stawać w sądzie bez upoważnienia męża, chociażby się [s. 262] sama trudniła swoim kupiectwem i zarządzała swoim majątkiem; może jednak przyjąć obowiązki do jej handlu i gospodarstwa ściągające się.

[na marginesie] Komitet uchwalił, aby podkreślone wymazane¹⁰ słowa opuścić.

[hasła: pozycja żony – ograniczenia]

Art. 36.

Nie może żona bez upoważnienia męża długi, choćby na własny swój majątek, zaciągać, ani własny majątek nieruchomy obciążać lub zbywać.

⁸ Brak artykułu 33.

⁹ Służby domowej. Passus ten wskazuje z myślą o jakich grupach społecznych projekt został stworzony.

¹⁰ Zapewne wyraz „wymazać” znalazł się w rękopisie przez pomyłkę.

[hasła: pozycja żony – ograniczenia]

Art. 37.

Wolno jest jednak żonie bez upoważnienia mężowskiego ostateczne woli rozporządzenie czynić.

[hasła: zdolność do testowania]

Art. 38.

Upoważnienie od męża nie jest potrzebnym, jeżeli żona jest do sądu pociągana w przedmiotach zbrodni lub występku policyjnego.

[hasła: żona jako oskarżona]

Art. 39.

Gdyby żona potrzebowała upoważnienia, a mąż jej odmawiał, żona ma prawo udać się do przyzwoitego sądu, a sąd, wysłuchawszy pierwaj męża, mocen jest dać domagającej się żonie sądowe upoważnienie.

[hasła: upoważnienie sądowe]

Art. 40.

Jeżeli mąż skazany jest na karę więzienia, żona ma prawo otrzymać od swego przyzwoitego sądu upoważnienie do swoich czynności, które tyle tylko trwać może, ile kara więzienia; po odbytem więzieniu mąż do praw swoich powraca.

[hasła: upoważnienie sądowe]

Art. 41.

Jeżeli mąż jest pod kuratelą albo nieprzytomny¹¹, sąd przyzwoity mocen jest dać domagającej się żonie upoważnienie do stawania w sądzie lub zawierania umów, które tyle tylko trwa, [s. 263] ile kuratela lub nieprzytomność męża.

[hasła: upoważnienie sądowe]

Art. 42.

Równie jeżeli mąż jest małoletnim, żona ma prawo domagać się u przyzwoitego sądu upoważnienia do stawania w sądzie i do zawierania umów, które upoważnienie sądowe trwa tylko do czasu małoletniości męża.

[hasła: upoważnienie sądowe]

¹¹ Nieprzytomny – nieobecny.

Art. 43.

Wszelkie upoważnienie od męża do każdej sprawy szczególnie danym być powinno. Ogólne upoważnienie tylko co do zarządzania dobrami żony dane jest ważnym.

[hasła: upoważnienie żony przez męża]

Art. 44.

O nieważność takowej czynności bez upoważnienia nastąpinej nikt nie jest mocen czynić tylko albo mąż, albo dziedzic z męża i żony idący.

[hasła: nieważność czynności poczynionej bez upoważnienia]

Art. 45.

Nie wolno jest małżonkom związek małżeństwa dobrowolnie samym przez się na jaki bądź kolwiek sposób rozrywać: czyli to dla przyczyn nieważności małżeństwa, czyli dla przyczyn rozwiązujących, czyli przyczyn rozdziału osób od stołu i łoża.

[hasła: trwałość małżeństwa]

Art. 46.

O nieważność małżeństwa z przyczyn w artykułach 5, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21 wyrażonych sąd przyzwoity z urzędu za doniesieniem czym lub za powziętą wiadomością nastawać i postępować jest winien. Z innych zaś przyczyn, bez domagania się tych, którzy przez zawarte z jaką przeszkodą małżeństwo obrażonymi być się sądzą, o nieważność małżeństwa nikt nastawać nie jest mocen.

[na marginesie] Komitet uchwalił, że nie sąd sam, ale urząd publiczny ma dochodzić tej nieważności. **[s. 264]**

[hasła: nieważność małżeństwa]

Art. 47.

W powszechności małżonek tylko przez zachodzącą przeszkodę obrażony może o nieważność małżeństwa domagać się. Ten zaś, z przyczyny którego nieważność zachodziła, nie jest mocen żądać nieważności uznania.

[hasła: nieważność małżeństwa]

Art. 48.

Małżonek jeden, dlatego że drugi jego współmałżonek przymuszonym został, nie ma prawa domagać się o nieważność małżeństwa.

[hasła: nieważność małżeństwa]

Art. 49.

Żona dla przyczyny w art. 13 wyrażonej nie może domagać się nieważności małżeństwa.

[hasła: nieważność małżeństwa]

Art. 50.

Małżonek małoletni, który by utaił się nieumyślnie, że jest małoletnim albo zmyślił pozwolenie od ojca lub opiekuna, nie może domagać się z przyczyny swej małoletności i niedanego pozwolenia o nieważność małżeństwa.

[hasła: nieważność małżeństwa]

Art. 51.

Równie małoletni, przyszedłszy do zupełności lat, gdy rok w małżeństwie zawartym przeżył, nie jest mocen z przyczyny niedostatku danego sobie pozwolenia o nieważność małżeństwa domagać się.

[hasła: nieważność małżeństwa, termin na wniesienie powództwa]

Art. 52.

Ojciec lub opiekun, bez którego zezwolenia małoletni szlub małżeński zawarł, ma prawo domagać się o nieważność tego małżeństwa, gdy nie są na przeszkodzie następujące wyłączenia:

- 1) jeżeli wiedział, że jego małoletni [s. 265] ma zawierać szluby małżeńskie, a tej przeszkody, tam gdzie należało, nie doniósł;
- 2) jeżeli małoletnia, której jest ojcem lub opiekunem, w ciążę ze swoim mężem już zaszła;
- 3) jeżeli ojciec lub opiekun w przeciągu sześciu miesięcy od powziętej o zawartym szluby małżeńskim swojej wiadomości o nieważności tego małżeństwa, tam gdzie należało nie nastawał.

[na marginesie] Komitet ten artykuł chciał mieć zupełnie usunionym.

[hasła: nieważność małżeństwa, uprawnienia ojca lub opiekuna]

Art. 53.

Żądanie o nieważność małżeństwa dowodami zupełnymi ma być popierane. Dowód wyznania stron lub obojga małżonków, równie jak i przysięga małżonków miejsca nie mają. W niedostatku dowodów jasnych sąd ważność małżeństwa utrzymać powinien¹².

[na marginesie] Komitet uchwalił, że przysięga na przymus w niedostatku innych dowodów może mieć miejsce.

[hasła: nieważność małżeństwa, postępowanie dowodowe]

¹² Przepis w sprzeczności z wynikającą z *Code de procédure civile* z 1806 r. zasadą swobodnej oceny dowodów.

Art. 54.

Szczególnie w przypadku żądanej nieważności małżeństwa z przyczyny niemocy cielesnej, czyli niezdolności do pełnienia obowiązków małżeńskich, dowód przez biegłych w sztuce płci obojga, gdzie potrzeba wymagać będzie, ma być użyty, a jeżeli ta niemoc nie może być z pewnością okazana, czy trwała, czy tymczasowa, małżonkowie przez rok jeden cały mieszkać ze sobą powinni i jeżeliby ta niemoc przez przeciąg całego tego roku trwała, natenczas jest miejsce nieważności małżeństwa.

[hasła: nieważność małżeństwa, impotencja]

Art. 55.

Związek małżeński bez przeszkód wyżej wyrażonych zawarty jest na [s. 266] zawsze ważnym. Ten związek między małżonkami katolickiego wyznania lub gdy jedna strona katolicka, choć druga niekatolicka zawarty nie może być rozwiązany jak tylko samą śmiercią jednego z małżonków.

[hasła: trwałość małżeństwa]

Art. 56.

Jeżeliby ważne przyczyny niemożności wspólnego mieszkania między małżonkami zachodziły, mogą małżonkowie lub jedno z nich odosobnienia od sądu żądać, a te odosobnienia według przepisów następujących¹³ ma być dozwolonym.

[hasła: separacja]

Art. 57.

Jeżeli oboje małżonkowie za wspólną zgodą odosobnienia żądają, to inaczej dozwolonym być nie może póki:

1) małżonkowie nie udadzą się do własnego parocha; zamiar swojego odosobnienia i przyczyny temuż parochowi wyjawiają. Obowiązkiem jest parocha strony przez przekonania najmocniejsze do zgodnego pożycia nakłaniać. Takowe udanie się do parocha przynajmniej trzy razy co miesiąc powinno być ponawiane. Jeżeli namowy i przekonywania parocha zostaną bezskuteczne i strony obie w zamiarze odosobnienia trwają, natenczas paroch powinien im wydać na to swoje zaświadczenie, które strony obie, przy zanieśionym żądaniu o odosobnienie, w sądzie swoim złożyć mają.

2) Małżonkowie oboje, gdy mają [s. 267] wspólne dzieci, należyte dla tych dzieci zabezpieczą utrzymanie[.] Sąd po dopełnionych tych warunkach, nie wchodząc dalej w żadne przyczyny, wyrok odosobnienia żądającym małżonkom wyda.

[hasła: postępowanie pojednawcze, wyposażenie dzieci]

¹³ Następujących - następnych.

Art. 58.

Jeżeli który z małżonków jest małoletnim, może na odosobnienie sam przez się zezwolić, lecz do układów względem majątku i utrzymywania dzieci zezwolenie opiekuna jest potrzebnym.

[hasła: zezwolenie opiekuna na separację]

Art. 59.

Jeżeli jedno tylko z małżonków żąda odosobnienia, a drugie przeciwnia się, strona żądająca ma się udać do parocha, który drugą przywoławszy stronę, tak i tym sposobem postąpi, jak wyżej w artykule 57 jest wyrażone. A gdy staranność parocha żadnego nie odbierze skutku lub gdy strona opierająca się przed parochem nawet stanąć nie zechce, paroch wyda na jedną lub na drugą okoliczność zaświadczenie, które od strony odosobnienia domagającej się w przyzwoitym sądzie złożonym zostanie.

[hasła: separacja, postępowanie pojednawcze, zaświadczenie o braku pojednania]

Art. 60.

Sąd na żądanie domagającej się odosobnienia strony i o zabezpieczenie siebie, jeżeli jest niebezpieczeństwu wystawiona, dopraszającej się bezpieczne dla przebycia¹⁴ do skończenia sprawy miejsce wyznaczy i przyzwoite jej utrzymanie, gdy swojego majątku nie ma, od drugiej strony przeznaczy. [s. 268]

[hasła: miejsce zamieszkania w trakcie procesu separacyjnego]

Art. 61.

Przyczyny, dla których odosobnienie między małżonkami sądownie nastąpić może, są następujące:

- 1) Jeżeli jedno z małżonków dopuściło się cudzołóstwa.
- 2) Jeżeli za zbrodnie karze kryminalnej podpadło.
- 3) Jeżeli małżonek małżonka swojego złośliwie opuścił i wzywany sądownie przez rok cały nie wrócił, jest obyczajów rozwiązłych, dla których niebezpieczeństwo utraty majątku domagającej się stronie wyniknąć by mogło. Albo dobre obyczaje domowe na niebezpieczeństwo wystawionymi by były.
- 4) Jeżeli jeden małżonek na życie lub zdrowie drugiego nastawał.
- 5) Jeżeli ciężkie obelgi i krzywdy na honorze i osobie żalącej się strony czynił.
- 6) Jeżeli kłótliwie obchodzi się i źle drugiego traktuje.
- 7) Jeżeli nabył choroby zaraźliwej albo nieprzyjemnej w pożyciu wspólnym.
- 8) Jeżeli między małżonkami zachodzi nienawiść nieprzełamana.

[na marginesie] Komitet dodał jeszcze przyczyny marnotrawstwa i rozwiązłości. A na przypadek rozwodu uchwalił, aby połowa majątku rodzicielskiego była zabezpieczona dla dzieci, z wolnym do życia rodziców użyciem.

[hasła: podstawy separacji]

¹⁴ Przebycia - przebywania.

Art. 62.

Spory między małżonkami z przyczyny odosobnienia względem majątku, równie jak względem dostarczeń utrzymywania tak małżonków rozdzielonych, jako i ich dzieci wynikające, sąd (przy wyrokowaniu tego rozdziału co do osób) starać się będzie zgodnie pojednać. [s. 269]

[hasła: spory majątkowe między małżonkami]

Art. 63.

Jeżeli strony tym sposobem nie pojedną się, tedy sąd co do sporu ich majątków odeszle je do drogi prawa, w której te spory o majątek według następującego rozdziału o umowach małżeńskich rozstrzygnięte zostaną. Co zaś do pozostałych dzieci, stosownie do artykułu niżej wyrażonego postąpi.

[hasła: spory majątkowe między małżonkami]

Art. 64.

Wolno jest małżonkom odosobnionym znowu się połączyć, które połączenie swojemu parochowi lub gdy w oddzielnych parafiach mieszkają, obydwu parochom i sądowi temu, od którego wyrok odosobnienia otrzymali powinni donieść. A po takim połączeniu obowiązani żyć wspólnie, ani dobrowolnie powtórnie odosabniać się nie mogą.

[hasła: zakończenie separacji]

Art. 65.

Jeżeli małżonkowie połączeni mają przyczyny powtórnego między sobą odosobnienia, przy żądaniu tego powtórnego odosobnienia to wszystko ma być zachowane, co względem pierwszego wyżej jest przepisany.

[hasła: ponowna separacja]

Art. 66.

Rozwód czyli rozwiązanie małżeństwa między osobami wyznania ewangelickiego, według zasad ich wyznania, może z przyczyn następujących nastąpić:

- 1) jeżeli który z małżonków cudzołóstwa dopuścił się;
- 2) jeżeli dopuścił się zbrodni, za którą najmniej do lat 5 więzienia skazanym został;
- [s. 270] 3) jeżeli swego współmałżonka naumyślnie opuścił, a o przebywaniu niewiadomy, sądownie i publicznie zapozwany, przez przeciąg roku jednego nie stanął;
- 4) jeżeli na życie albo na zdrowie współmałżonka nastawał;
- 5) jeżeli ciężkie obelgi współmałżonkowi czynił;
- 6) jeżeli szaleństwa lub pomieszania zmysłów przez rok cały trwałego dostał;
- 7) jeżeli nienawiść nieprzełamana pomiędzy małżonkami zachodzi i oboje małżonkowie rozvodu żądają.

[na marginesie] Co się tycze osób niekatolickich Komitet zlecił Sekcji Sądowej wezwanie duchownych wszystkich sekt. Wskutek czego Pastor Diehl podał swoje uwagi. NB.

Są w artykułach komitetowych. Na tym ten projekt zatrzymał się i więcej nie był roztrząśnionym.

[hasła: rozwód ewangelików

Art. 67.

W przypadku nienawiści nieprzełamanej między małżonkami zaszłej i z tej przyczyny od obojga małżonków żadanego rozwodu [sąd do postępowania nie] przystąpi póki małżonkowie według artykułu 57 do swojego pastora nie udadzą się i zaświadczenia od niego nie złożą.

[hasła: postępowanie pojednawcze przed pastorem

Art. 68.

Małżonek wyznania ewangelickiego może z przyczyn wyżej wyrażonych wtenczas nawet domagać się rozwodu, kiedy współmałżonek jego po zawartym już małżeństwie do wyznania wiary katolickiej przystąpił.

[hasła: rozwód po konwersji jednego z małżonków na katolicyzm

Art. 69.

W każdym przypadku małżeństwa każdego wyznania, gdy te czy przez śmierć, czy przez wyrok rozwiązaniem zostanie, pozostała żona, jeżeli jest ciężarna, nie może wchodzić w powtórne małżeństwo aż po upływie [s. 271] trzech miesięcy od dnia wydania na świat swojego płodu. Jeżeli niepewność ciąży zachodzi, tedy nie pierwiej w powtórne małżeńskie szluby może wchodzić, póki dziesięć miesięcy, od dnia śmierci męża albo od dnia nabyłej prawomocności wyroku rozwód nakazującego nie upłynie.

[hasła: ograniczenia w zawarciu nowego małżeństwa przez ciężarną rozwódkę lub wdowę

Art. 70.

Przestąpienie powyższego artykułu nie jest przyczyną nieważności zawartego powtórnego małżeństwa, lecz żona te przepisy przestępująca traci wszystkie te korzyści, które albo mąż zmarły przez zapisy jej uczynił, albo z mocy ustawy poniższej przez spadek po śmierci zmarłego jej [się] należą. Mąż zaś powtórny traci prawo żądania nieważności małżeństwa z przyczyny cudzej ciąży powyższym art. 13 sobie dozwolone. A jeżeli wątpliwość zachodzi, czy od pierwszego, czy od powtórnego męża ta ciąża pochodzi i dziecię na świat żyjące wydane zostanie, tedy do obrony praw tego dziecięcia obrońca sądowy ma być wyznaczonym.

[hasła: ograniczenia w zawarciu nowego małżeństwa przez ciężarną rozwódkę lub wdowę

Art. 71.

W każdym zdarzeniu, czyli po nastąpionym rozwodzie, czy po wyrokowanym odosobnieniu małżonków, małżonkowie, czy rozwiedzeni, czy odosobnieni, powinni między sobą ułożyć się względem utrzymania i wychowania dzieci w małżeństwie wspólnym spółzonych. [s. 272]

[hasła: opieka nad dziećmi po rozwodzie lub separacji]

Art. 72.

Jeżeli małżonkowie tego układu między sobą nie uczynili i spór o to do sądu wytoczonym zostanie, tedy sąd ma ustanowić, przy kim dzieci zostawać mają i na ich utrzymanie wyznaczyć [stosowne środki].

[hasła: alimenty na dzieci]

Art. 73.

W powszechności dzieci przy ojcu zostawać powinny.

[hasła: opieka nad dziećmi]

Art. 74.

Jeżeli jednak obyczajność matki nie okazała się naganną, tedy córki pod dozór matki oddane być mogą, a synowie przy ojcu zostawać mają.

[hasła: opieka nad dziećmi]

Art. 75.

Gdyby jednak obyczajność ojca okazała się naganną i sądownie dowiedzioną została, a matka dobrych obyczajów domagała się o wszystkie dzieci pod swój dozór, tedy dzieci płci obojga pod matki dozór oddane być mają.

[hasła: opieka nad dziećmi]

Art. 76.

Na utrzymanie i wychowanie dzieci stosownie do okoliczności, płci, wieku i potrzeb dzieci i stosownie do dochodów majątku obojga rodziców sąd wyznaczy, tak jednak ażeby ilość tym końcem wyznaczona trzecią część dochodów nie przeniosła, i oznaczy od kogo komu i w jakim czasie ta wyznaczona ilość ma być płacona.

[hasła: alimenty na dzieci]

Art. 77.

Względem Żydów stosownie do ich wiary następujące czynią się wyłączenia od powszechnych ustaw wyżej wyrażonych.

[hasła: Żydzi]

Art. 78.

Przeszkoda z pokrewieństwa do zawarcia małżeństwa w linii pobocznej nie rozciąga się dalej u Żydów jak między braćmi a siostrami rodzonymi i przyrodnimi i między siostrą z jednej, a synem i wnukiem, [s. 273] z brata lub siostry idącymi z drugiej strony.

[hasła: przeszkoda pokrewieństwa u Żydów]

Art. 79.

Przeszkoda z powinowactwa pochodząca do następujących u Żydów rozciąga się osób. Po rozwiązaniu małżeństwa mąż nie może brać za żonę krewną swojej żony w linii prostej wstępnej i zstępnej, ani siostrę rodzoną lub przyrodną swojej żony. Żona zaś nie może być małżeństwem połączona z pokrewnymi męża swojego w linii prostej wstępnej i zstępnej, ani z rodzonym bratem męża swojego, ani z synem lub wnukiem z brata lub z siostry męża swojego rodzonych pochodzącymi.

[hasła: przeszkoda powinowactwa u Żydów]

Art. 80.

Małżeństwa żydowskie równie w synagogach lub bożnicach małżonków właściwych zapowiadany w ich święta lub szabaty być powinny sposobem wyżej o zapowiedziach wyrażonym.

[hasła: żydowskie zapowiedzi]

Art. 81.

Szлюб równie uroczysty sposobem tej religii właściwym od własnego rabina lub szkólnika¹⁵ patentowanego albo od tego komu wyraźne dadzą zlecenie w przytomności najmniej dwóch świadków ma być dany.

[hasła: śluby żydowskie]

Art. 82.

Przy żądanym odosobnieniu małżeństwa żydowskiego toż samo ma być zachowanym, co wyżej jest ustanowione. Równie do rabina lub szkólnika udawać się potrzeba i tenże według art. 57 sprawić się powinien.

[hasła: separacja u Żydów]

Art. 83.

Małżeństwo między Żydami zawarte może być za wspólnym zezwoleniem [s. 274] małżonków przez list odprawy (*Libellus repudii*) od męża żonie dany być rozwiązaniem. Lecz aby ten rozwód miał swój prawny skutek. powinni małżonkowie najprzód udać się do rabina lub szkólnika swojego, którego jest powinnością całego użyć starania do pogodzenia małżeństwa, a gdy to usiłowanie zdaremne zostanie, wyda im na to zaświadczenie. Po wtóre, z takim zaświadczeniem mają małżonkowie udać się do sądu przyzwoitego, a sąd używszy jeszcze starania do pogodzenia onych, gdy to daremne zostanie użytym¹⁶, wyda wyrok pozwalający mężowi dania listu odprawy i ten list odprawy za poprzedzającym wyrokiem wydany ma swoje skutki prawne i małżeństwo rozwiązaniem zostanie.

[hasła: list rozwodowy (get)]

¹⁵ Szkólnik – nauczyciel w żydowskiej szkole religijnej dla chłopców (*cheder*).

¹⁶ „Gdy daremne zostanie” – gdy zakończy się niepowodzeniem.

Art. 84.

Jeżeli żona w małżeństwie żydowskim cudzołóstwo popełni i to dowiedzionym sądownie zostanie, tedy mąż, bez zezwolenia nawet żony rozwodowi opierającej się, może przez pozew do przyzwoitego sądu wydany zmusić żonę do przyjęcia listu odprawy, który przez wyrok sądowy dozwolonym zostanie.

[hasła: cudzołóstwo jako podstawa rozwodowa u Żydów]

Art. 85.

Przejściem jednego małżonka do religii chrześcijańskiej małżeństwo nie rozrywa się. Lecz z przyczyn w artykułach powyższych 83 i 84 wyrażonych rozwiązaniem być może.

[hasła: konwersja na chrześcijaństwo]

Art. 86.

Sąd przyzwoity do uznania małżeństwa nieważnym, gdy małżeństwo jest między samymi katolikami albo między [s. 275] katolikiem z jednej, a niekatolikiem z drugiej strony zawarte, należy konsystorzowi duchownemu katolickiemu, z przybraniem sędziów cywilnych, jak to w swoim miejscu obszerniej przepisany będzie.

[na marginesie] Zdanie Wydziału [jest] by przy sprawach tego rodzaju także pasterz katolicki był przybrany.

[hasła: właściwość sądu]

Art. 87.

Sprawy zaś małżeństw, tak między niekatolickimi wyznania ewangelickiego, jak między Żydami zawartych, czyli o nieważność małżeństwa, czyli o rozwiązanie jego, do sądu cywilnego krajowego w tym okręgu, gdzie małżeństwo lub przynajmniej mąż mieszka, należą.

[hasła: właściwość sądu]

Art. 88.

Sprawy zaś o odosobnienie małżonków wszystkich bez wyjącia małżeństw do sądu cywilnego w okręgu jak wyżej wprowadzane być mają¹⁷.

[hasła: właściwość sądu]

¹⁷ Sytuacja prawna małżeństw innych grup niż katolicy, ewangelicy i wyznawcy judaizmu, nie została uregulowana w niniejszym projekcie. Nie stała się też przedmiotem dyskusji Komitetu.